En sista tidsresa från avdelning B46

Sofie Brandt
ESB15, Nacka gymnasium
Historia 2b - kultur

Jag kramar om din hand, hårt. Än är den fortfarande varm. Varendaste drag i din handflata är så välbekant, men ändå är beröringen främmande. Jag inser att det beror på att det här nog är den första gången som min kram är obesvarad. En kort stund slås jag av tanken av att allting skulle kunna vara precis som vanligt. När som helst skulle du kunna vakna. Öppna de blåa ögonen som så många gånger mött min blick. Nyvaket skulle du med din mörka röst fråga: "Äh, ska vi ta och dra hem nu?" och jag skulle svara: "Ja!" och allt skulle bli bra igen. Precis som vanligt. Men beskedet jag fått skjuter undan tanken lika snabbt som den kom. För jag vet ju nu, att dina ögon snart förblir stängda.

I min väntan följer jag dina hjärtslag genom den röda linjen som alldeles för snabbt pulserar upp och ner på den svarta skärmen. Det ser nästan lite ut som vågor, tänker jag. Och på den tanken seglar jag iväg mot ett avlägset minne som utspelar sig för fem år sedan, för plötsligt befinner jag mig inte längre vid sidan av din dödsbädd.

Vattnet skvalpar vilt mot Djurgårdsfärjan och sänder ut stora vågor in mot kusten. Vinden river i mitt bruna kopparglänsande hår samtidigt som solen glittrar vackert i det mörka havet. Jag kisar mot min småleende pappa vars blick söker sig djupt in bland byggnaderna i Stockholms stad. Han är en sån som alltid lyckas se så lycklig ut, trots att det inte nödvändigtvis finns någonting att glädjas över. Jag ställer mig bredvid pappa och gör som honom, lutar mig över relingen och ser ut över staden. Vi är på väg mot Skansen, Sveriges första friluftsmuseéum.

Det var pappas idé så klart, alltid så ivrig och fascinerad av historia. Han kan så mycket, vilket inte är ett dugg konstigt med tanke på alla dokumentärer han suttit fastklistrad vid framför teven. Lite som ett levande uppslagsverk, så skulle jag nog beskriva min pappa. Själv förstår jag inte riktigt poängen med att gräva ner sig så pass mycket i det förflutna, ska jag vara ärlig gick mest med på utflykten för att få se på djuren. Men så i morse berättade han för mig att det finns så mycket mer än bara djur på Skansen, att hela parken är som en stor tidsmaskin.
"Hur då?", hade jag trött frågat och fått ett förväntansfullt leende till svar.
"Det får du se".

När vi anlänt och betalat oss genom huvudentrén får jag direkt syn på en liten skara turister som står samlade kring en rund inhägnad. Jag och pappa tar oss närmare för att se vad det är de tittar på. Det är en miniatyrmodell av Skansen, så att man får en överblick över hela parken.
"Titta där!" utbrister pappa från ingenstans och pekar mot en avlång vinröd byggnad. "Dit ska vi", säger han samtidigt som han börjar traska iväg. Jag skyndar mig att knäppa av ett foto med mobilen innan jag får jogga ikapp honom för att hinna med.

Efter en rask promenad kommer vi till den röda byggnadens portingång, och omedvetet kliver jag in i 1700-talets senare del. Det första jag möts av är massvis av trähyllor fyllda med glasflaskor och träburkar som innehåller växtdroger. Lite oförsiktigt, tänker jag då drogerna står placerade så pass öppet. Jag fortsätter att söka av platsen med blicken och upptäcker en kvinna klädd i gamla kläder stående bakom en trädisk. Vad är det här för ställe egentligen?
“Välkomna till apoteket Kronan!”, säger kvinnan vänligt när hon får syn på oss.
Ett apotek alltså… I och för sig känns det någorlunda rimligt då jag nu inser att rummet kryllar av olika redskap som används för medicintillverkning. En ugn för de moment som kräver värme, silar för att kunna sikta ämnen i pulverform, och pressar för att kunna utvinna oljor från droger. Inget man brukar se på dagens apotek direkt, anmärker jag, för där sker ju inte tillverkningen av mediciner på plats i butiken. Det finns heller inga lysen, inga förpackningar, ingen kassamaskin… ingenting. Men det är ju tänkt att spegla hur det var förr, jag minns att pappa nämnde att inredningen faktiskt är tagen från ett riktigt apotek som låg på Drottningholm. Medan jag står och funderar vidare så går pappa fram för att prata med damen bakom disken. Jag snappar upp några enstaka ord och noterar att det låter väldigt allvarligt det de pratar om. Död, krig och elände. Vad är det för samtalsämne? När han kommer tillbaka ber jag pappa att återberätta för mig vad hon sa.
“Jo nämen hon berättade så intressant om apoteken förr! Först nämnde hon att i början av 1700-talet så var Sverige en stormakt. Landet var väldigt starkt militärt, men också för att Finland tillhörde Sverige och på så sätt utgjorde ett stort landområde på den här tiden. När den dåvarande kungen Karl XII dödades, så fanns det ingen tronarvinge. Efter det kom frihetstiden...”.
“Okej men vänta lite, vad har det här ens med apotek att göra?”, avbryter jag otåligt. Jag vet ju att pappa kan hålla hela föreläsningar när han pratar om historia om ingen säger något.

“Jaja lugn, jag ska ju precis komma till saken. Under frihetstiden var Sverige väldigt fattigt då pengarna förbrukats efter alla krig. Samtidigt stupade många män i strider och det var inte ovanligt att kvinnor och barn dog under förlossningar. Man var alltså väldigt orolig för nationens överlevnad när det blev så många dödsfall. Men mitt i allt detta elände fanns det ändå hopp, för i vilka händer låg tron på botemedel? Jo, det var ju i läkarens och apotekarens. Eller rättare sagt, apotek**arnes**”, skämtar pappa som aldrig kan släppa att jag länge sa fel namn på den här himla julmusten.
“Men det måste väl ha varit svårt?”, frågar jag och ignorerar hans dåliga humor. “Man hade ju inte samma kunskaper inom medicin som vi har idag”, påstår jag.
“Visst var det knepigt, det stämmer”, svarar plötsligt kvinnan bakom disken som måste ha lyssnat på vårt samtal, trots att hon står några meter bort. “Förr trodde man mycket på exotiska mediciner, som exempelvis mumier och krokodiler. Det fanns även en folktro som gick ut på att “lika botar lika”, alltså att egenskaper hos en individ kunde överföras till en annan”.
Jag höjer på ena ögonbrynet då jag inte riktigt hänger med på hon menar och hon verkar uppfatta min frågande blick, för hon fortsätter förklaringen.
“Exempelvis kunde en person med stela leder smörja in sig i en speciell olja gjord på daggmaskar, just för att man tänkte att maskens mjukhet och rörlighet skulle överföras till den sjuke”.
“Då är jag glad att jag inte levde på 1700-talet”, säger jag lite äcklat och de andra två skrattar.

Min och pappas andra destination är Skansens Boktryckeri som heter Officina Typographica. Tryckeriet är av 1800-talstyp och står i en byggnad från år 1725, som ursprungligen stått på Södermannagatan i Stockholm. Väl inne går jag fram till vad jag antar är någon form av bokpress, och tre sekunder senare befinner sig pappa tätt intill mig och påbörjar sin “föreläsning”, som jag kallar det. Trots att jag vet att det för honom bara är en helt vanlig konversation.

“Det här är en järnpress som började tillverkas i Sverige år 1832, efter en engelsk modell faktiskt. Och titta här borta, här har de till och med en träpress, de användes innan järnpressarna kom till”.
“Vad är det som ligger i de här?”, undrar jag som fått syn på små trälådor fyllda med rätblock i metall.
“Det där kallas typer och är som stämplar med spegelvända bokstäver på. Det var Johannes Gutenbergs uppfinning, honom har du säkert läst om i skolan? Man brukar nämna honom när man pratar om boktryckarkonsten eftersom hans metod förenklade skapandet av böcker. Hur som helst, när man vill trycka en bok plockar man alltså ihop olika typer för att bilda textrader, sen trycker man på blötlagda papper. Man använde oftast en speciell färg som fick framställas utanför staden då processen var mycket brandfarlig. Gick sedan arbetet riktigt bra kunde man komma upp i 250 ark i timmen. Vad hette den där boken som du läste förut? Den med vampyrer och nån Edward?”.
“Vadå, Twilight? Det var ju jättelänge sen”.
“Ja! Tänk dig hur lång tid det skulle ta att trycka den boken med typer. Att sitta och plocka ihop varendaste enskild bokstav, hand för hand. Det kan du jämföra med den så kallade Gutenbergsbibeln på 641 sidor som trycktes med just typer i hela 180 upplagor. Ska man

jämföra hade ju Twilight aldrig kunnat bli så pass känd världen över om det inte vore för offsettryck som kom till mot slutet av 1800-talet och gjorde att processen blev avsevärt snabbare och billigare. Offsettryck kom faktiskt att bli den dominerande tryckmetoden ända fram tills idag, nuförtiden har tryck med typer försvunnit i princip helt och hållet. Kom, vi går hit!”, säger pappa som leder oss vidare in till byggnaden som ligger tvärs över i grannhuset. Utanför hänger en gatuskylt i form av en röd bok med gyllene bokstäver som säger “Bokbinderi”.

“Visste du att boktryckeri och bokbinderi från början hölls åtskilda, trots att båda jobbar med böcker?”, berättar pappa medan vi går. “Det fick inte utföras i samma verkstad av samma person. Det är ju väldigt stor skillnad jämfört med idag om man tänker efter, nu sker all produktion i samma fabrik för enkelhetens skull”.

Skansens bokbinderi tillhör en av de mindre och låg från början i en verkstad, i Gamla stan, läser jag på en liten skylt som sitter utanför. Inne i rummet finns ett stort arbetsbord som är fullt av olika verktyg. Pappa förklarar att det även för bokbindarna är en lång och tidskrävande process för att få boken färdig. Efter det som skett inne på tryckeriet ska innehållet häftas ihop, kanterna ska hyvlas jämna och pärmarna ska limmas fast. Det var inte förens vid slutet av 1800-talet som bokbindning övergick från att utföras av hantverkare till att produceras av maskiner. Det måste ha varit svårt för de människor som var utbildade till bokbindare, de blev ju i princip ersatta av robotar, tänker jag tyst för mig själv. Men å andra sidan så blev de positiva konsekvenserna att framställningen av böcker blev billigare, vilket i sin tur gjorde att böcker spreds och blev tillgängliga för flera i samhället.

När vi känner oss klara med allt som har med böcker att göra rör vi oss vidare och hamnar på en kullerstensgård som omringas av ett vinrött träplank. Där står en etta med två våningar som ursprungligen stått på Bondegatan i Stockholm. Vi tar oss upp på övervåningen och befinner oss nu inklämda i slutet av 1800-talet, i en arbetarbostad.

“Gissa hur många personer som förr kunde bo tillsammans här?”, frågar pappa och småler mot mig.
“Hm”. Jag kommer plötsligt att tänka på boken “Mina drömmars stad” som vi nyligen läst i skolan. Där skildras arbetarnas liv i Stockholm väldigt ärligt, för jag minns hur jag läste om smutsen, det tunga kroppsarbetet - och framförallt trångboddheten. Förr kunde det bo både familj, släktingar och inneboende i ett och samma rum för att man skulle klara av hyran. Och efter alla skoluppgifter jag har gjort kopplade till den boken så vet jag att den utspelar sig under just 1800-talets andra hälft.
“Kanske runt tio?”, gissar jag därför på pappas fråga.
“Det var bra gissat!”, utbrister pappa lite förvånat.
“Det var ingen gissning, det var lagrad kunskap”, säger jag sarkastiskt och ler.

Vi står kvar ett tag i den lilla ettan och ser oss omkring. Det är svårt att på riktigt förstå att folk en gång i tiden var tvungna att bo som packade sardiner, här i Stockholm. Industrialismen lockade folk till staden i hopp om att få arbete, och det var då som antalet bostäder blev för få och invånarna för många. Ändå är just den här bostaden rätt trevlig, om jag får säga det själv. I fönstret hänger vita gardiner, på golvet ligger en matta och det finns även ett fåtal möbler. Visst, inredningen är fortfarande långt ifrån hur majoriteten av vi som bor i Stockholm lever idag, men industriarbetarfamiljen som en gång bott här hade det ändå betydligt bättre än många andra. Jag ryser till när jag minns hur en mor från “Mina drömmars stad” dränker sina svältande barn i en sjö, för att bespara dem på deras lidande.

Slutligen rör vi oss mot dagens sista destination, en kolonigård med två stugor. Att ha tillgång till en egen odlingsbar trädgård förbättrade livsvillkoren för de människor som nu slapp trängas och svälta inne i staden. Den ena stugan är mörkröd med vita knutar och representerar 1920-talet, medan den andra är ljusgul med mörkgröna knutar och representerar 1940-talet. Jag fastnar mest för den gula då den känns lite mer unik till skillnad från den röda som är mer svensk till utseendet. Själva kolonistugorna flyttades till Skansen från Tantolunden i Södermalm år 1997, endast två år innan jag själv föddes! Jag och pappa iakttar stugorna, en i taget.

“Det är rätt intressant att man kan se hur saker och ting förändras på bara 20 år”, säger pappa som alltid haft ett öga för detaljer. “20-talsstugan till exempel har en rätt enkel inredning, såg du det? Sen är rabatterna till mestadels fyllda med potatis, fruktträd och grönsaker. I trädgården finns inga trädgårdsmöbler och gångarna består av upptrampade stigar. Men sen under 40-talet började man lägga fokus på att det inte bara skulle vara funktionellt, utan även lite hemtrevligt. Man byggde terrasser, införskaffade trädgårdsmöbler och de upptrampade stigarna blev till grusgångar, det ser du ju här”, säger han och pekar mot marken. “Fortfarande planterades en del potatis och grönsaker, men det gjordes mestadels till festligare tillfällen. Kolonilivet och odlingarna kom alltså att bli till mer av ett fritidsintresse istället för en livlina, så kan man sammanfatta det hela”.

Dagen börjar gå mot sitt slut, men innan vi beger oss hem har pappa lovat mig att jag ska få kolla på det jag kom hit för. Jag går in på Skansens hemsida på mobilen för att ta reda på hur man tar sig till björnarna, men hinner inte klicka upp kartan förens en kort text fångar min uppmärksamhet. Det står: “Att gå in genom portarna på Skansen är att gå in i en annan tid. Här visas livet i Sverige under flera århundraden - här visas levande historia”.

Plötsligt går det upp för mig vad pappa menade i morse när han sa att Skansen var som en tidsmaskin. För på bara en dag har vi två gjort en tidsresa från 1700-talets Stockholm, ända fram tills idag.

En timme senare befinner vi oss återigen på Djurgårdsfärjan som börjat röra sig tillbaka mot Slussen. Himmelen har börjat mörkna och det börjar kännas svalt på något obehagligt vis, kanske beror det på att det varit varmt hela dagen. Jag ser ut över det mörka skvalpande vattnet och tänker att det har varit en riktigt bra dag idag, en sån dag man säkert kommer att minnas tillbaka till då och då. Från ingenstans blåser en kylig vind över mig och jag ryser till. Någonting är fel. Båten rör sig fortfarande, men havet som nyss var så livligt och fullt av böljande vågor... är alldeles stillsamt.

Jag ser upp mot EKG-apparaten och inser varför vågorna försvunnit. Ditt hjärta har slutat att slå. Det hörs ett milt tjutande och en lampa som tidigare lyst grönt slår om till rött. En läkare kommer in för att stänga av ljudet och hälsar sedan att han beklagar sorgen, innan han lämnar rummet igen. Jag sitter kvar ett bra tag. Vill inte släppa taget om din hand, som sakta börjar svalna.

Vi kommer inte längre att kunna skapa några nya minnen. Därför lovar jag att hålla hårt fast vid alla de stunder som seglar runt där, i vårt förflutna. När saknaden blir för svår så hoppar jag ombord på den där Djurgårdsfärjan igen. Där står du alltid och väntar på mig, småleéndes som vanligt.

Tillslut lämnar jag ditt rum i avdelning B46 på sjukhuset, men inte ensam. För du finns fortfarande här hos mig, min älskade pappa.

Källförteckning

Internetkällor

• http://www.skansen.se/sv/apoteket-ua (senast hämtad 08.04.18)
• https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/stormaktstiden (senast hämtad 08.04.18)
• https://www.so-rummet.se/kategorier/historia/nya-tiden/frihetstidens-sverige# (senast hämtad 08.04.18)
• http://www.skansen.se/sv/boktryckeriet-ua (senast hämtad 08.04.18)
• https://www.so-rummet.se/kategorier/boktryckarkonsten (senast hämtad 08.04.18)
• http://www.skansen.se/sv/bokbinderiet-ua (senast hämtad 08.04.18)
• http://www.skansen.se/sv/arbetarbostaden-ua (senast hämtad 08.04.18)
• http://www.skansen.se/sv/kolonistugorna (senast hämtad 08.04.18)

Bildkällor

• *Skansenkartan.* Foto: Sofie Brandt, 2013
• *Skansens bokbinderi.* Foto: Jonna Lindberg, 2013
http://www.jonnalindberg.com/boktryckeriet-pa-skansen/ (senast hämtad 08.04.18)

• *Skansens kolonistugor.* Foto: Wikipedia, 2010 https://sv.wikipedia.org/wiki/Skansens_kolonitr%C3%A4dg%C3%A5rd#/media/File:Skansen_kolonistugor_2010.jpg (senast hämtad 08.04.18)
• *Skärmdump från Skansen hemsida* http://www.skansen.se/sv/levande-historia (senast hämtad 08.04.18)

Tryckt litteratur

• Nils Erik Bæhrendtz, *Boken om Skansen*, Bra Böcker, 1980
Kapitel *"Bokkonst"* sidorna 204-205 & kapitel *"Petissan och apoteket"* sidorna 214-215
• Per Anders Fogelström, *Mina drömmars stad*, Albert Bonniers Förlag, 2009